

Osmanlı Döneminden Günümüze Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları ve Etkinliği¹

Özet

Küreselleşen dünya ile birlikte, tüm ülkeler kalıcı sermayeleri kendi ülkelerine çekmek ve uzun vadede barındırmak adına sermaye yatırımcılarına bir takım kolaylıklar sağlamaktadır. Özellikle “minimum maliyet maksimum kar” felsefesi ile yatırım kararı alan girişimciler, ciddi fizibilite etüdüleri yaparak yatırımlarını gerçekleştirir hale gelmiştir. Bu bağlamda da ülkeler yatırımları cazip kılan düzenlemelere yasalarında yer vererek ülke ekonomilerinin gelişimi adına adımlar atmaktadır. İlgili düzenlemeleri inceleyen yatırımcılar ise ülkelerin yatırım açısından güvenilirliğini de dikkate alarak yatırımlarını gerçekleştirmektedir. Genel olarak “yatırım teşvikleri” adını alan bu düzenlemeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Ülkemizde de yatırım teşvik düzenlemelerine özellikle planlı ekonomiye geçiş sonrası ayrı bir önem verilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de uygulanan yatırım teşvikleri tarihsel süreç çerçevesinde ele alınacaktır. Ayrıca, dönemler itibarıyla uygulanan yatırım teşvik politikalarına ilişkin sonuçların değerlendirilmesine de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yatırım Teşvikleri, Türkiye, Osmanlı, Cumhuriyet, Planlı Ekonomi.

Ottoman Period to the Present Day Turkey applied in Investment Promotion Policies and Activity

Abstract

Globalized world, along with the permanent capital of the country to their home countries in order to attract and accommodate long-term equity investors to provide a number of conveniences. Especially the “maximum profit at minimum cost” philosophy, has decided to invest with entrepreneurs, making serious investments will perform feasibility studies has become. In this context, the countries included in the law to make investment attractive by the regulations for the development of the national economy is taking steps. Investors viewed the regulations of the country in terms of investment, taking into account the reliability invests. In general, “investment incentives” name space these arrangements in the entry of foreign direct investment has become an important factor. Regulations also encourage investment in our country, especially after the transition to a planned economy is given a different significance. In this study, investment incentives implemented in Turkey will be discussed in the framework of the historical process. In addition, the period will be included in the evaluation of results as related to the investment incentive policies.

Keywords: Investment Incentives, Turkey, Ottoman, Republic, Planned Economy.

JEL Classification Codes: F20, G10.

¹ Bu çalışma Selçuk BUYRUKOĞLU tarafından Prof. Dr. Ersan ÖZ yönetiminde hazırlanan “Yatırım Teşvik Politikaları ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye İçin Ampirik Analiz” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

GİRİŞ

Uluslararası platformda yaşanan gelişmelere bağlı olarak hemen hemen her ülke kendi kabuğunu kırarak diğer ülkelerle ticaret yapmaya başlamıştır. Kürselleşmenin ciddi katkısı olduğu düşünülen bu durum, serbest piyasa ekonomisi ile birlikte dış açık ekonomi politikalarını benimseyen ülkeler tarafından tercih edilir bir hal almıştır. Bu ülkeler serbest piyasa ekonomisinin yanında rekabet güçlerini artırma çabaları ile de bir adım önde olma gayreti benimsemişlerdir. Bu gayret ile birlikte bir takım yasal düzenlemeler eşliğinde özellikle kalıcı sermaye adına ülkeler cazip olma yollarını aramışlardır. Yabancı bir ülkeye yatırım yapacak olan bir yatırımcının da yatırım koşulları arasında arar hale geldiği bu düzenlemeler “yatırım teşvikleri” olarak adlandırılmaktadır. Yatırımcıların çok farklı şekillerde karşılımlarına çıkan bu tür düzenlemeler ile yatırımcılar da yatırım kararlarını vermektedir.

Türkiye’de de Osmanlı dönemine kadar uzanan yatırım teşvik politikaları gün geçtikçe gelişen bir mevzuat yapısına sahip olmuştur. İlgili mevzuatlar dahilinde teşviklerin amaçları ve araçları değişerek gelişim göstermişlerdir. Bu değişim ve gelişime paralel olarak kalıcı sermayenin ülke içerisine yerleşme beklentisi de artmıştır. Çalışma içerisinde de özellikle 2002 yılı sonrasındaki teşviklere yönelik düzenlenen kanun ve karar sonuçları irdelenerek bu beklentinin karşılanıp karşılanmadığı incelenmiştir.

1. TÜRKİYE’DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİNE TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE BİR BAKIŞ

Türkiye’de uygulanan yatırım teşviklerinin tarihi, Osmanlı İmparatorluğu’na kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet’in kurulması sonrasında da yatırım teşvikleri devam etmiştir. Yatırım teşviklerinin sistemli bir şekilde uygulanmaya başlaması ise planlı ekonomiye geçiş yılı olan 1963 yılıdır. Ekonomiye önemli yapısal değişikliklerin meydana geldiği

1980 yılından sonra da teşvikler kapsamlı bir şekilde uygulanmıştır.

1.1. Osmanlı Döneminde Yatırım Teşvikleri

Avrupa kapitalizmi ile rekabet etme yollarını arayan Osmanlı devleti ilk olarak 1866 yılında “İslah-ı Sanayi Encümeni” nin kurulmasını sağlayarak esnafın aralarında birleşerek şirketler kurmalarını, ürünlerin kalitelerinin artırılmasını, belli standartlara uygun üretim yapılmasını, teknik öğrenimin geliştirilmesini önermiştir. Fakat mevcut sermaye birikiminin yatırımlara iyi kanalize edilememesi, çoğu zaman Avrupa kapitalizminin yatırımlara engel olması nedeniyle sanayileşme çabalarında olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine 1873 yılında fabrika kuracaklara gümrük ve vergi muafiyeti verileceği açıklanmış, 1888’de bu nitelikteki muafiyetlerin sınırı genişletilmiştir (Varlık, 1976: 10-11).

Bu dönemde uygulanan teşvikler ise aşağıdaki şekilde belirtilmektedir (Ökçün, 1972: 11-12);

- 1- İmtiyaz sahibine tanınan tekel hakkı,
- 2- Kuruluş sırasında tanınan kolaylıklar;
 - Makinelerle diğer araç gereçler için gümrük muafiyeti,
 - İnşaat malzemesi için gümrük muafiyeti,
 - Meccanen arazi tahsis,
- 3- İşletme sırasında tanınan kolaylıklar;
 - » Ham madde sağlanmasında sağlanan kolaylıklar,
 - Dışarıdan getirilecek bazı maddeler için gümrük muafiyeti,
 - Fabrikada kullanılacak ham maddeler için iç gümrük muafiyeti,
 - Boş miri arazide bulunan ham madde kaynaklarını meccanen kullanabilme,
 - Bazı maddelerin sağlanmasında tekele benzer rüçhan hakkı,

» Fabrika mamulleri için tanınan kolaylıklar olarak sıralanmaktadır.

Bütün bu teşviklere karşın, yatırımcıların uyması gereken koşullar ise aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Varlık, 1976: 11):

- 1- İmtiyazı başkasına devretmemek,
- 2- Belirli bir sermayenin sağlandığını ispat etmek,
- 3- Fabrika yerini seçmede belirli kurallara uymak,
- 4- Belirli süreler içinde fabrikayı inşa etmek ve imalata başlamak,
- 5- Fabrikanın ve makinenin sağlam olmasını taahhüt etmek,
- 6- Osmanlı kanun ve nizamlarına ve Osmanlı mahkemelerine tabi olmak,
- 7- Genel sağlık kurallarına uymak,
- 8- Fabrikada Osmanlı tabiyetinde işçi çalıştırmak,
- 9- Devlet kuruluşlarına indirimli satış yapmak,
- 10- Bazı kuruluşlara sosyal yardımda bulunmak,
- 11- Sözleşmede öngörülen narha² uymak,
- 12- Hükümetle olan yazışmalarda Türkçe kullanmak,
- 13- Hükümetin veya mahalli idarelerin denetimine tabi olmaktır.

Diğer taraftan sanayiye teşvik için ve fabrikalar kurmak maksadıyla 1851 ve 1873 yıllarında alınan kararlarla fabrika kuracaklara gümrük ve vergi muafiyetleri tanınmıştır. 1888 yılında bu muafiyetler fabrika inşasına lüzumlu maddeleri içine alacak şekilde genişletilmiş ve 1897'de yeni fabrikalara on yıl müddetle vergi muafiyeti getirilmiştir. Öte yandan şeker, dokuma, cam, porselen, kağıt, kibrit, kauçuk gibi alanlarda faaliyette bulunan bir takım fabrikalara belirli süreler ve bölgeler için sınırlı kapsamda imtiyazlar verilmiştir. Özellikle büyük fabrikalar kurulurken Avrupa'dan ilk defa getirtilecek makine ve alet, edevat için gümrük muafiyetleri tanınmıştır. Yine bu fabrikalarda imal edilen mamuller için ihraç ve iç gümrük muafiyetleri de tanınmıştır (Şener, 2007: 65-66).

1.2. Planlı Ekonomi Dönemi Öncesi Teşvikler (1960 Öncesi)

Osmanlı İmparatorluğunda ekonomik sistem tarıma dayalı olup sanayi sektörü oldukça cılız bir konumdaydı. Sanayi devriminin sürükleyici sektörü olan tekstil ürünleri 19. yüzyıl başlarında kendi kendine yeterli iken, yüz yıl sonra iç tüketimin % 80-%90'ı ithal malı iplik ve kumaşlardan sağlanıyordu (Boratav, 2012: 20). Bu amaçla, sanayinin geliştirilmesi doğrultusunda 1913 yılında çıkarılan "Teşvik-i Sanayi Muvakkat", Türkiye'nin ilk ciddi teşvik uygulamasını oluşturmuştur (Akdeve ve Karagöl, 2013: 337).

1923 yılında toplanan Birinci İzmir İktisat Kongresi'nde özel sektör ağırlıklı bir kalkınma modeli benimsenmiş ve özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi kararı alınmıştır. Bu dönemde, milli hasılda tarımın payı % 50, hizmet sektörünün % 40 ve sanayi sektörünün payı ise % 10 civarındadır (Yıldırım vd., 2006: 14). 28/05/1927 yılında yayınlanan "Teşvik-i Sanayi Kanunu" özel sektör açısından geniş teşviklere yer vermektedir. Bu kanunla birlikte, yerli sanayi sektörüne ucuz devlet arazisi tahsisi, çeşitli vergi muafiyetleri, taşıma indirimleri gibi teşvikler ve muafiyetler getirilerek sermaye birikimine destek verilmiştir (Özçelik ve Tuncer, 2007: 258).

Bu dönemde reel üretimi harekete geçirecek ve üretimin parasal karşılığını tutacak olan finans sistemi bir ekonomik bütünün olmazsa olmazı kabul edilmiş ve finans sisteminin alt yapısı ile kurumsal olarak oluşturulması öncelikli işlerden kabul edilmiştir. Bu doğrultuda ise Türk banka sisteminin temelleri atılmıştır. Bu çerçevede, ticari ve sanayi hayatı finanse etmesi amacıyla Türkiye İş Bankası, Türkiye Sınai ve Maadin Bankası, Türkiye Sanayi Kredi Bankası, Emlak ve Eytam Bankası, yeniden düzenlenmiş ve Ziraat Bankası kurulmuştur (Selen, 2011: 182).

1923-1929 dönemi liberal ekonomi politikalarının uygulandığı bir dönem olmuştur. Ancak, 1929 yılında dünya ekonomisinin girdiği büyük bunalım

² Narh, zorunlu mallar ve üretim faktörleri için resmî yetkililerce belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat olarak ifade edilmektedir.

sonucunda devlet, ekonomiye müdahale etmek zorunda kalmıştır. Devlet, sanayileşme amacını gerçekleştirmek için Etibank, Sümerbank, Denizcilik Bankası gibi finansman, yönetim ve mülkiyet bakımından kendisine bağlı işletmeler oluşturmuştur (Seyidoğlu, 2003: 610). Bu genel amacın altında beliren amaçları dört maddede somutlaştırmak mümkündür (Selen, 2011: 181);

1. Dış baskılara karşı koyabilecek ulusal çerçeveli iktisat politikalarının belirlenmesi,
2. Ekonomik yetersizliklerin giderilmesi,
3. Kurumsallaşmanın gerçekleştirilmesi,
4. Üretimde ulusallığın sağlanması.

Tablo 1’de 1933 ile 1939 yılları arasında Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlanan şirketlerin sayısı verilmektedir. 1933 yılında bir kişinin mülkiyetinde 806, şirket mülkiyetinde 555, kamu mülkiyetinde 31 olmak üzere 1397 şirket, teşvik kanunundan yararlanmıştır. 1939 yılında ise teşvikten yararlanan toplam şirket sayısı 1144 olup bunun, 522’si bir kişinin, 511’i şirketin ve 111’i kamunun mülkiyetindedir.

Tablo 1: Teşvik-i Sanayi Kanunundan Yararlanan Şirket Sayısı

Yıllar	Bir Kişi Mülkiyetinde	Şirket Mülkiyetinde	Kamu Mülkiyetinde	Toplam
1933	806	555	31	1397
1935	738	534	38	1310
1936	631	474	56	1161
1937	562	465	89	1116
1938	529	470	104	1103
1939	522	511	111	1144

Kaynak: Aktaran; Eser, 2011: 74.

Yaklaşık 15 yıl yürürlükte kalan Teşvik-i Sanayi Kanunu 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bu

süreçte yasa kapsamına giren devlet kuruluşlarının sayısı oldukça azdır. Bunun nedenleri arasında ön plana çıkan, özel girişimcilerin üretimlerinin küçük çapta olmasıdır (Kasalak, 2012: 75).

1950 yılından itibaren Türkiye’de yeniden liberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Serbestleşmeye yönelik bir dış ticaret rejiminin sonucu olarak, iç pazara dayalı bir sanayileşme programı yerine, dış pazarlara dönük ve tarıma, madencilğe, altyapı yatırımlarına ve inşaat sektörüne öncelik veren bir ekonomik kalkınma anlayışı gündeme gelmiştir (Boratav, 2012: 94). Yabancı sermayeyi teşvik etmek ve sermaye birikimini gerçekleştirmek amacıyla;

- 1954 yılında 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır.
- Ayrıca, özel sektörü desteklemek için 1953 tarihli 6086 Sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu ile 1954 tarihli 6326 Sayılı Petrol Kanunu çıkarılmış,
- Özel sektöre proje bazında orta ve uzun vadeli kredi temin etmek için “Türkiye Sınai Kalkınma Bankası” kurulmuştur.

1.3. Planlı Ekonomi Dönemi Teşvikler (1960-1980 Arası)

Türkiye, 1960’lı yılların başlarında karma ekonomik bir yapı içinde kapsamlı bir planlama sistemini benimseyen ve kalkınmasını plana bağlayan gelişmekte olan ülkeler arasında yer almıştır (Ataç, 2012: 351). 1963 yılında uygulamaya konan ve beşer yıllık dönemleri kapsayan kalkınma planları serbest piyasayı güçlendirme amacına yöneliktir (Ulusoy, 2003: 316). Planlı ekonomiye geçiş ile birlikte, teşvikler üzerinde sistemli bir şekilde durulmaya başlanmıştır.³ Bu dönemde, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) kurulmaya başlanmış, teknoloji transferlerinin teşvik edilmesi ve özendirme/yönlendirme çalışmalarının tek elden bir plan ve program dahilinde yürütülmesi kararı alınmıştır (Eser, 2011:

³ Kalkınma planlarındaki teşvikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Sariöz, 1996: 84-101; Korkmaz vd, 1989: 20-27; DPT, 1966; 1967; 1971;1972; 1975;1979; 1982; 1985; Kıldış, 1998: 101-149.

75-76). 1963 yılında 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda değişiklik yapılarak ilk defa yatırım indirimi uygulamasına başlanmıştır. 1968 yılında, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine yönelik olarak, teşviklerin bölgesel bazda farklılaştırılmasını hedefleyen “Kalkınmada Öncelikli Yöre” (KÖY) uygulamasına geçilmiştir (Eşiyok, 2012: 49-50). Bu uygulamayla ilk defa, yatırım teşvikleri bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmıştır.

Bu dönemde öne çıkan teşvik tedbirleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Sanalan vd, 1973: 76-79 ve ilgili kanunlardan faydalanılmıştır);

19 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı Kanun

19 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı Kanun ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununa eklenen bir bölüm ile ülkemizde ilk defa yatırım indirimi uygulaması getirilmiştir.

202 sayılı kanuna göre yatırımın öz kaynaktan karşılanan kısmına uygulanacak yatırım indirimi nispeti genel olarak % 30, tarımsal yatırımlarda % 40 ve az gelişmiş bölgelerdeki yatırımlarda % 50'dir.

27 Haziran 1963 tarih ve 261 sayılı Kanun

Bu kanun ile Bakanlar Kuruluna, malullerimize ihrac gücü kazandırmak amacı ile bunların teşvik edilecek ihrac fiyatlarındaki vergi, resim, harç ve benzeri tesirler icra eden sair mükellefiyetleri muaflik ve istisnalar ihdası veya iade suretiyle veya gerektiği takdirde mevcut mali mevzuattaki ihracata meteallik muaflik, muvakkat kabul ve iade hükümlerini de geri bırakarak tamamen veya kısmen bertaraf etme yetkisi verilmiştir.

14 Mayıs 1964 tarih ve 474 sayılı Kanun

Bu kanun ile Bakanlar Kuruluna yatırım maddesi sayılan ve ithali uzun vadeli plan hedeflerine uygun görülecek eşyanın damga vergisi hariç ithalde alınacak diğer vergi ve resimlerini en çok beş yıllık bir devre içinde ve eşit taksitler halinde tahsiline kararname ile müsaade etme ve kalkınma planı hedeflerini göz önünde tutarak Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde gösterilen vergi nispet ve hadlerinde ve tarifedeki notlarda gerekli değiştirmeleri kararnamelerle yapma yetkisi tanınmıştır.

27 Temmuz 1967 tarih ve 933 sayılı Kanun

933 sayılı kanun ile bir taraftan yeni bazı teşvik tedbirleri getirilmiş, diğer taraftan da teşvik tedbirlerini yürütme bakımından bir elde toplanması sağlanmıştır.

1967 yılına kadar çeşitli kamu idareleri tarafından yürütülen teşvik tedbirleri 933 sayılı kanunun 4 üncü maddesi ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan “Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu”nda toplanmıştır. Böylece çeşitli teşvik tedbirlerinin uygulanmasında bir koordinasyon sağlandığı gibi yatırımcı ve ihracatçılarda çeşitli idarelere başvurmak ve değişik formaliteleri yerine getirmek külfetinden kurtarılmıştır.

Sözü edilen büro, Başbakanlığın 13 Eylül 1967 tarihli genelgesi ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığına bağlanmıştır.

İlgili Döneme İlişkin Diğer Teşvik Tedbirleri

- 12/08/1970 tarih ve 6/12585 sayılı kararname
- 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu

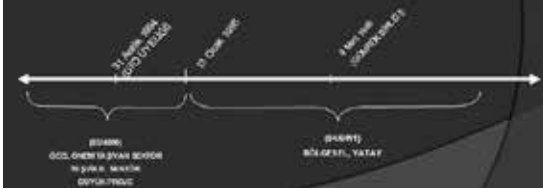
1.4. 1980 Sonrası Uygulanan Teşvik Politikaları

24 Ocak 1980 kararları, Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktasıdır. Kararlarla, bu döneme kadar uygulanan ithal ikameci politikalardan vazgeçilerek ihracata dayalı politikalar oluşturulması hedeflenmiştir. Bu kararlarla, dış dünyadan soyutlanmış olan Türkiye'nin yeniden dünya ekonomisi ile bütünleşmesi amaçlanmıştır (Seyidoğlu, 2003: 612). 1985 ile 1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da belirtildiği gibi, döviz kuru politikasında, dış rekabet gücünü ve rasyonel bir teşvik sisteminin oluşturulması sağlayacak şekilde serbest döviz kuru sistemine geçilecektir. Ayrıca, devletin ekonomideki payının azaltılması, devlet işletmelerinin özelleştirilmesi, kotaların kaldırılması, faizlerin serbest bırakılması, yabancı sermayeye yeni teşviklerin sağlanması gibi amaçlar belirlenmiştir.

İhracata dayalı sanayileşme stratejisinin kabul edilmesiyle birlikte teşvik sisteminde de önemli değişiklikler olmuştur. Teşvikler, yalnız toplam sabit sermaye yatırımlarının gerçekleşmesi için değil, aynı zamanda yatırımlar, planın öngördüğü sektörel önceliklere göre dağılımının sağlanması amacıyla da kullanılmaya başlamıştır (Eser, 2011: 77).

Bu dönemde öne çıkan tarihlerden birisi de 1995 yılıdır. Şekil 1 de görüldüğü üzere, yatırımlarda devlet yardımları alanında sektörel seçicilik terk edilerek yerine bölgesel gelişmişlik düzeyinin esas alındığı, yatay tedbirler olarak da bilinen Ar-Ge, çevre koruma, küçük ve orta boy işletmelerin desteklenmesine yönelik programlardan oluşan konu başlıkları altında düzenlemeler yapılmıştır.

Şekil 1: Yatırımlarda Sektörel Seçicilik⁴ ve Bölgesel Gelişmişlik⁵ Süreci

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (15.04.2014).

İlgili dönemde teşviklere ilişkin yasal düzenlemeler aşağıdaki şekilde gösterilebilir (Gülmez ve Yalman, 2010: 239 ve ilgili kanunlardan faydalanılarak hazırlanmıştır):

13.12.1984 tarih ve 84/8860 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

1985 yılında teşvik tedbirlerine nakit teşviklerin eklendiği Kaynak Kullanımını Destekleme Primi uygulamaya geçirilmiştir. Ancak, kamuda kaynak sıkıntısının baş göstermesi sebebiyle 1991 yılında uygulamadan kaldırılmıştır.

21.08.1987 tarih ve 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

İhracatın çeşitlendirilmesi, yeni pazarlara açılmak ve ihracatta pazar payının artırılması amacıyla 1987 yılında Türk Eximbank kurulmuştur.

1995

4 Nisan 1995 Tarih ve 22248 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Yatırımlarda Devlet Yardımları ile ilgili 95/2 Sayılı Tebliğ ile teşvikten yararlanacak yöreler; Gelişmiş Yöreler, Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli Yöreler ve Sanayi Kuşakları olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.

4067 sayılı Kanunla uygun bulunan ve 25 Şubat 1995 tarih ve 22213 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayınlanan 95/6525 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü üyeliği gerçekleşmiştir. (Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi ülkeler aynı zamanda DTÖ üyesidir.)

Taraflar her biri aynı zamanda birer sübvansiyon olan devlet yardımları alanında kuralları belirleyen Sübvansiyonlar ve Telif Edici Önlemler Anlaşmasına uymakla yükümlüdürler.

Sübvansiyonlar ve Telif Edici Önlemler Anlaşması temelinde;

- İhracat performansına veya yerli malların üretiminin kayrılması anlayışına dayalı olarak verilen destekleri yasak tedbir,
- Belli malların üretimini veya sektörlerin kayrılmasını ise spesifik yardımlar başlığı altında toplayarak dava edilebilir tedbir,
- İlk önce sayılan iki tedbir kapsamına girmemek kaydıyla araştırma-geliştirme, çevre koruma, bölgesel kalkınma amaçlı destekleri ise dava edilemez tedbir olarak kabul etmiştir.

16.10.1996 tarih ve 96/8615 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

Küçük ve orta boy işletmelerin korunmaları, teşvik edilmeleri, üretim kalitelerini artırmaları ve istihdam yaratmaları amacıyla, 1996 yılında 96/8615 sayılı "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar" yayınlanmıştır.

⁴ 2009/15199 sayılı karar iki boyutta sektörel seçicidir. İlk olarak, bölgesel boyutta bölgelerin potansiyelleri ve gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak çeşitli sektörler belirlenmekte ve yatırımcıların öncelikli olarak bu alanlarda yatırım yapmaları özendirilmeye çalışılmaktadır. İkinci olarak ise, büyük proje yatırımları çerçevesinde bölgesel kısıtlamalar olmaksızın doğrudan özel önem taşıyan sektörlerin desteklenmesi öngörülmektedir (Eser, 2011: 166).

⁵ 5084 sayılı kanun çerçevesinde uygulanan bölgesel teşviklerde ise herhangi bir sektörel seçicilik unsuru yer almamaktadır. Söz konusu teşvikler tamamıyla bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması amacına odaklanan ve sektörel tercihlerin bulunmadığı bir yapıdadır. Bir başka deyişle işletmelerin anılan teşviklerden yararlanması için sektörel zorunluluklar bulunmamakta ve sadece bölgesel şartlar yer almaktadır (Eser, 2011: 167).

2002

2002 tarih ve **4367 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı** ile uluslararası rekabet gücünün artırılması, ileri teknoloji kullanan yatırımların yönlendirilmesi, bölgearası dengesizliklerin giderilmesi gibi amaçlar hedeflenmiştir. Kararda, yatırımların teşvik kapsamına alınabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının kalkınmada öncelikli yörelerde 200 bin TL, diğer yörelerde ise 400 bin TL olması gerektiği belirtilmiştir.

2002 yılında, yatırımları teşvik etmek, yurtdışında çalışan Türk işçilerin tasarruflarını Türkiye’de yatırıma yönlendirmek ve yabancı sermaye girişinin artırılmasını sağlamak amacıyla **4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu** çıkarılmıştır.

2003

2003 tarih ve 4842 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile tüm yatırımlarda otomatik olarak % 40 yatırım indirimi istisnası uygulaması getirilmiştir. Bu uygulama ise, 2006 yılında çıkarılan 5479 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, Özel Tüketim Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile kaldırılmıştır.

2004

Bölgesel kalkınma farklılıklarının ortadan kaldırılması amacı ile **5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”** ile 36 ili kapsayan teşvik yasası 2004 yılında yürürlüğe girmiştir.

2005

2005 yılında yürürlüğe giren **5350 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”** ile 13 il ve 2007 yılında yürürlüğe giren **5615 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”** ile Çanakkale ilinin Gökçeada ve Bozcaada ilçelerinin eklenmesiyle il sayısı 50’ye yükseltilmiştir. 5084 sayılı kanun 2009 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

2009

2009 yılındaki küresel krizin etkisi ve kalkınma planı çerçevesinde **2009/15199 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar”** ile yeni bir yatırım teşvik sistemi yürürlüğe konulmuştur.

2012

2012 yılında ise, önceki teşvik sisteminin eksikliklerini gidermek ve etkinliğini artırmak amacıyla **19/06/2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı** ile Türkiye’nin en son teşvik sistemi yürürlüğe girmiştir.

24 Ocak 1980 yılından sonra uygulanan teşvik politikaları, yatırım teşviklerinin sektörel dağılımını önemli ölçüde değiştirmiştir. Tablo 2, 1979 yılı ile 2012 yılları arasındaki yatırım teşviklerinin sektörel dağılımını göstermektedir.

Tabloda görüldüğü üzere, ithal ikameci sanayileşme politikalarından ihracata dayalı sanayileşme politikalarına geçişle birlikte imalat sanayiinin payı bir hayli düşüş göstermiştir. 1979 yılında % 90,1 olan imalat sanayiinin teşvikli sabit yatırımlar içerisindeki payı 2012 yılında % 46,2’ye gerilemiştir. Tarım sektörünün payı, 1979 yılında % 3,2 iken 1980 yılında % 13,3’e yükselmiş ve zamanla azalarak 2012 yılında % 1,4’e düşmüştür. Madencilik sektörünün 1979 yılında % 1,8 olan payı 2012 yılında % 3,8 olmuştur. Enerji sektöründe 2000 yılında çarpıcı bir artış gözlenmektedir. 1980 yılında % 0,2 seviyesinde gerçekleşen enerji sektörünün payı 2000 yılında % 24,2; 2011 yılında % 26,6 ve 2012 yılında % 22,1 olarak gerçekleşmiştir. Payı artan diğer bir sektör ise hizmetler sektörüdür. Hizmetler sektörünün % 4,6 olan 1979 yılındaki payı kademeli bir şekilde artış göstererek 2000 yılında % 32,7’ye yükselmiş, 2012 yılında ise azalarak % 26,5 seviyesine gerilemiştir.

Tablo 2: 1979-2012 Yılları Arasında Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (%)

Sektör	1979	1980	1990	2000	2011	2012
Tarım	3,2	13,3	10,6	1,4	2,8	1,4
Madencilik	1,8	1,8	2,7	0,8	2,6	3,8
İmalat	90,1	78,1	68,8	40,7	42,0	46,2
Enerji	0,3	0,2	2,0	24,2	26,6	22,1
Hizmetler	4,6	6,6	15,9	32,7	26,0	26,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Eşiyok, 2012: 52; T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri, www.ekonomi.gov.tr, (15.04.2014).

2. TÜRKİYE'DE 2002 YILI SONRASI UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİNE İLGİLİ KANUN VE KARARLAR IŞIĞINDA GENEL BİR BAKIŞ

Nihai amacı; üretimi, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı, istihdam artışı ile küresel anlamda mevzuata uygun⁶ bir şekilde tercih edilen bölge konumuna büründürmek olan teşvikler, ülkemizde de farklı şekillerde uygulama alanı bulmuş ve halen de uygulanmaktadır. Günümüz itibarıyla öne çıkan teşvik alanları aşağıdaki gibi belirtilebilir (Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, 2012);

- Altyapı,
- Bilgi ve Teknoloji,
- Çevre Teknolojileri,
- Destek Merkezleri,
- Enerji,
- Finansal Hizmetler,
- Gayrimenkul,
- Gıda,
- Kimya,
- Makine,
- Otomotiv,
- Sağlık,
- Tarım,
- Taşımacılık ve Lojistik,
- Turizm.

Belirtilen birçok sektördeki yatırımların aracı teşvikler olup, ilgili sektörlerde yapılan bir teşvikten olumlu sonuç beklenmesi yatırımları da beraberinde getirmesine bağlıdır. Örneğin, altyapı hizmetlerine yönelik yapılan teşvikler ülkemizde yatırım yapacak yerli veya yabancı yatırımcılar açısından olumlu bir sebep olabilecek ve altyapı yatırımları ülkemize kanalize edilebilecektir. Yine, 2008 küresel krizinde ciddi yaralar almasına karşın (Engin ve Polat, 2010: 40-41) günümüzde önemli bir sektör haline gelen otomotiv sektöründeki teşvikler, yabancı otomotiv sektörünü ülkemize çeken ciddi bir araç olabilecektir.⁷

Yukarıda belirtilen sektörler ve bu sektörlerde yapılan gerek maddi gerekse hukuki nitelikteki aynı veya nakdi yardımlar (Mat, 2007: 25) ülke ekonomisine doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

Teşvikler, nakit hibe destekleri, vergi muafiyetleri ve istisnaları, düşük faizli krediler, enerji destekleri, arsa tahsisleri gibi geleneksel tedbirlerin yanında devlet garantileri, kamu alımları, devletin sermayeye katılımı gibi yeni nesil tedbirler de teşvik araçları altında yer bulmaktadır (Eser, 2011: 1). Ülkemizde de teşvik adı altında bu isimler kullanılmış olup, uygulanan teşvik paketlerinde bu tür desteklemelere yer verilmiştir.

Bu başlık altında, Türkiye'de son on yılda uygulanan yatırım teşviklerinin genel bir incelemesi yapılacak ve yatırım teşviklerine ilişkin istatistikî bilgilere yer verilerek yorumlanacaktır.

2.1. 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda Teşvikler

Türkiye' de yatırım yapılabilir bölge olarak Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleri ön plana çıkmakta, ülkenin diğer bölgeleri ile bu bölgeler arasında sosyo-ekonomik yönden farklılıklar oluşmaktadır. Teşvikler, bölgeler arasında oluşan kalkınma farklarının giderilmesinde kullanılan araçlardan biridir. Bu kapsamda, yatırım iklimi bakımından olumsuz koşulları taşıyan

⁶ "Mevzuata uygun"dan kastedilen, yapılan teşviklerin ilgili ülkelerdeki kanunlara uygun, şeffaf ve hesap verilebilir bir şekilde yapılmasıdır. Aksi takdirde, gizliliğin olduğu, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin olmadığı ülkeler vergi cenneti olarak kabul edilmektedir (Pehlivan ve Öz, 2011: 108-109).

⁷ Ülkemizde ve dünya ülkelerindeki otomobil üretim, ihracat, ithalat ve açık/fazla ile ilgili ayrıntılı bilgi için T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu "Otomotiv Sektörü 2012/2" incelenebilir.

ülkenin geri kalmış bölgelerini yatırım yapılabilir hale dönüştürebilmek için, 06/02/2004 tarihinde 5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 25365 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir

Bu kanunun amacı; bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmaktır.

2.1.1. 5084 Sayılı Kanun Kapsamındaki Teşvik Araçları

5084 sayılı kanun kapsamında öngörülen teşvikler;

- Gelir vergisi stopajı teşviki,
- Sigorta primi işveren hissesi teşviki,
- Bedelsiz yatırım yeri tahsis ve
- Enerji desteği olmak üzere dört başlık altında incelenebilir.

Tablo 3’de ise, 5084 sayılı kanun ile uygulanan teşvik araçlarına ilişkin özet tabloya yer verilmiştir.

2.1.2. 5084 Sayılı Kanunun Uygulama Sonuçları

Amacı, bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmak olan 5084 ve 5350 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun uygulama sonuçları aşağıdaki şekillerde özetlenebilir. İlgili kanunların amacı bünyesinde vergi teşvik uygulamalarına yer verildiğinden dolayı 5615 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun da 2004-2009 yılları arasındaki mukayeseli incelemeye dahil edilmiştir.

Belirtilen kanunların mukayeseli incelemesine sırasıyla; gelir vergisi stopajı, sigorta primi işveren hissesi ve enerji desteği uygulama sonuçları şeklinde yer verilmiştir.

Tablo 3: 5084 Sayılı Kanunda Uygulanan Teşvik Araçları

Teşvik Türü	OSB ve Endüstri Bölgelerindeki İşyerleri	Diğer İşletmeler	Uygulama Süresi
Gelir Vergisi Stopajı	%100	%80	31.12.2012’ye Kadar
Sigorta Primi İşveren Payı	%100	%80	31.12.2012’ye Kadar
Enerji Desteği	%20-50	%20-40	31.12.2012’ye Kadar
Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsis	En az 10 işçi çalıştırmak şartıyla destekten yararlanılabilmekte, işçi sayısının artmasına paralel olarak enerji destek oranı da artmaktadır. Enerji giderlerinin % 20’si hazine tarafından karşılanır. Bu orana; asgari sayıdan sonraki her 1 işçi için, 0,5 puan eklenir.		31.12.2012’ye Kadar

Kaynak: Özdaş, 2009: 13.

⁸ 50 ilde uygulanan ve süresi 2008 sonu itibarıyla sona eren 5084 sayılı Teşvik Kanunun uygulama süresi 2009 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. 2009 yılı ortalarında yeni yatırım teşvik sistemi uygulamaya konulmasına rağmen, küresel krizin devam etmesi ve teşvikin uygulandığı illerin çoğundan gelen talepler sonucu, 5084 sayılı teşvik kanunu bir kez daha uzatılmıştır. Ancak bu seferki uzatmada, 5084 sayılı yasanın uygulama tarihinden sonra yatırım yapan ve 31.12.2009 tarihi itibarı ile yatırımlarını tamamlayan işletmeler 2012 yılı sonuna kadar gelir vergisi stopaj, sigorta primi işveren hissesi ve enerji desteklerinden yararlanmaya devam ederken, 5084 sayılı yasanın uygulanmaya başladığı tarihten önce işe başlayan işletmeler ise 31.12.2012 tarihine kadar sadece sigorta primi işveren hissesinden yararlanacaklardır. 31.12.2009 tarihinde sonra söz konusu bölgelere yatırım yapacak olan işletmeler ise teşvik araçlarından sadece sosyal güvenlik prim desteğinden faydalanabilecekler; diğer teşvik araçlarından yararlanamayacaklardır. Yapılan bu düzenleme ile 5084 sayılı yasanın uygulama tarihinden sonra yatırım yapan ve 31.12.2009 tarihi itibarı ile yatırımlarını tamamlayan işletmeler 2012 yılına kadar 5084 sayılı yasanın 3, 4 ve 6 maddelerindeki gelir vergisi stopaj, sigorta primi işveren hissesi ve enerji desteklerinden yararlanmaya devam edeceklerdir.

Tablo 4: Gelir Vergisi Stopajı Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlar Kapsamındaki Uygulama Sonuçları

		2004*	2005	2006	2007	2008	2009**	Ortalama
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (adet)	5084 Sayılı Kanun	23.161	37.066	32.671	28.111	23.791	19.167	27.328
	5350 Sayılı Kanun	-	973	2.248	2.789	-	-	2.003
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	15.118	22.254	21.672	19.681
	TOPLAM	23.161	38.039	34.919	46.018	46.045	40.839	38.170
Teşvikten Faydalanan Sigortalı Sayısı (kişi)	5084 Sayılı Kanun	77.211	140.018	157.137	143.819	126.265	97.448	123.650
	5350 Sayılı Kanun	-	61.604	140.296	178.492	-	-	126.797
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	438.647	565.922	526.537	510.369
	TOPLAM	77.211	201.622	297.433	760.957	692.187	623.985	442.233
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	5084 Sayılı Kanun	34.369	81.814	99.619	99.468	22.619	12.455	350.345
	5350 Sayılı Kanun	-	27.115	91.179	41.302	-	-	159.596
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	205.673	104.682	68.119	378.474
	TOPLAM	34.369	108.929	190.798	346.443	127.301	80.574	888.415

Kaynak: Eser, 2011: 119.

* Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

** Ocak-Ekim dönemini kapsamaktadır.

Tablo 4 incelendiğinde, yıllar itibariyle gelir vergisi stopajı teşvikinden faydalanan işletme ve sigortalı sayısı rakamlarında yıllar itibariyle artış gözlemlenmektedir. Bu durumun istisnası olarak 2007 ve 2008 yıllarında küresel krizin etkisiyle ülkemizde teşvik anlamında olumsuz bir senaryo boy göstermiştir. Teşvik miktarı olarak ise, aynı şekilde 2008 yılına kadar olumlu bir grafik gözlemlenirken, 2008 yılında yaklaşık olarak %55 düzeyinde bir azalış meydana gelmiştir. Bu düşüş 2009 yılında da kendisini göstermiştir.

Bu durum gelir vergisi teşviklerinin, ekonominin dengede olduğu yıllarda etkili olduğu fakat ekonomik dalgalanmaların olduğu yıllarda etkisini yitirdiği sonucunu doğurabilmektedir.

Tablo 5: Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki Uygulamasının 5084, 5350 ve 5615 Sayılı Kanunlar Kapsamındaki Uygulama Sonuçları

		2004*	2005	2006	2007	2008	2009**	Ortalama
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (adet)	5084 Sayılı Kanun	23.161	37.066	32.671	28.111	23.791	19.167	27.328
	5350 Sayılı Kanun	-	973	2.248	2.789	-	-	2.003
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	15.118	22.254	21.672	19.681
	TOPLAM	23.161	38.039	34.919	46.018	46.045	40.839	38.170
Teşvikten Faydalanan Sigortalı Sayısı (kişi)	5084 Sayılı Kanun	77.211	140.018	157.137	143.819	126.265	97.448	123.650
	5350 Sayılı Kanun	-	61.604	140.296	178.492	-	-	126.797
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	438.647	565.922	526.537	510.369
	TOPLAM	77.211	201.622	297.433	760.957	692.187	623.985	442.233
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	5084 Sayılı Kanun	52.564	125.128	152.359	152.129	141.302	101.467	724.949
	5350 Sayılı Kanun	-	41.470	139.450	63.167	-	-	244.088
	5615 Sayılı Kanun	-	-	-	314.559	650.661	551.864	1.517.083
	TOPLAM	34.369	108.929	190.798	346.443	127.301	80.574	888.415

Kaynak: Eser, 2011: 116.

* Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

** Ocak-Ekim dönemini kapsamaktadır.

5084 sayılı kanunda ön plana çıkan teşvik unsurlarından birisi de sigorta primi işveren hissesi teşvikidir. Bu teşvik unsuruna ilişkin tablo 5'de belirtilen yıllar arasında gerçekleşen uygulama sonuçlarında da her üç kanunda da 2008 yılına kadar olumlu bir seyir gözlemlenmektedir. Fakat 2008 yılında yaşanan küresel kriz sigorta primi işveren hissesi teşviki rakamlarını da olumsuz etkilemiştir. Bu durumun gerekçesi olarak 2009 yılında ülke içerisindeki istihdam yaratan yatırımların ülkeyi terk etmesi gösterilebilir.

Tablo 6: Enerji Desteği Uygulama Sonuçlarının Yıllar İtibarıyla Dağılımı

		2004*	2005	2006	2007	2008	TOPLAM**
Teşvikten Faydalanan İşletme Sayısı (adet)	Eski Tesis	191	994	1.115	1.977	1.897	2.262
	Yeni Tesis	86	280	503	938	1.034	1.274
	TOPLAM	277	1.274	1.618	2.915	2.931	3.536
Teşvikten Faydalanan İstihdam Sayısı (adet)	Mevcut	9.915	52.769	58.229	88.552	91.851	105.029
	İlave	15.578	71.940	90.671	113.154	105.605	128.014
	TOPLAM	25.493	124.709	148.900	201.706	197.456	233.043
Teşvik Miktarı (1.000 TL)	TOPLAM	27.153	120.406	197.301	269.106	343.138	957.105

Kaynak: Eser, 2009: 122.

* Mart-Aralık dönemini kapsamaktadır.

** Ne kadar süre faydalandığına bakılmaksızın, teşvik alabilmiş firma sayısı toplamını göstermektedir.

5084 sayılı kanunda öne çıkan bir diğer teşvik aracı da enerji desteği uygulamasıdır. Özellikle küresel ısınma ile birlikte ayrı bir değer kazanan enerji sektörü, teşvikler kapsamına alınarak devlet tarafından desteklenmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere gerek teşvikten faydalanan işletme sayısında gerekse teşvikler sonucu oluşan ilave istihdam sayısında olumlu bir grafik gözlemlenmektedir. İlgili yıllar arasında verilen teşvik miktarında da ciddi bir artış yaşanmıştır. Tablo 6'da dikkat çeken en önemli husus ise, enerji sektörüne yönelik verilen teşvikler sonucunda yaratılan ilave istihdamın toplamda mevcut istihdamdan fazla oluşudur. Bu durum ise enerji teşviklerinin istihdam olanağı açısından olumlu bir sonuç doğurduğunu göstermektedir.

Ülkemizde 2004 yılından beri uygulanmakta olan teşvik yasası kapsamında 2009 yılı haziran ayı itibarıyla toplam 16.933 adet teşvik belgesi verilmiştir. Bu belgelerin sektörel dağılımına bakıldığında tablo 7'de teşvikten en çok faydalanan sektörün imalat sektörü olduğu görülmektedir. Fakat 2004 yılına nispeten 2009 yılında imalat sektöründe bir azalış görülmektedir. İmalat sektörünü 5.517 adet teşvik belgesi ile hizmetler sektörü takip etmektedir.

Tablo 7: 2004-2009 yılları Arası Verilen Teşvik Belgesi

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler	Toplam
2004	82	168	2.558	45	1.225	4.078
2005	96	158	2.305	85	1.660	4.304
2006	94	132	1.614	55	1.195	3.090
2007	64	131	1.424	102	645	2.366
2008	73	136	1.476	144	619	2.448
2009*	25	61	334	54	173	647
Genel Toplam	434	786	9.711	485	5.517	16.933

Kaynak: Evran, 2009: 64.

* Ocak- Haziran Dönemini Kapsamaktadır.

2.2. 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Teşvikler

Kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda oluşturulan 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, 16/07/2009 tarih ve 27290 sayılı Resmi Gazete

te’de yayımlanarak yeni yatırım teşvik sistemi yürürlüğe girmiştir. Teşvik sisteminin amacı; tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirerek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemektir.

Yatırım teşvik sistemi, teşvikleri, tüm bölgelere aynı esaslar çerçevesinde değil bölgesel sınıflandırmaya göre farklı esaslara göre uygulamaktadır.

2.2.1. 2009/15199 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Kapsamında Kullanılan Teşvik Araçları

2009/15199 sayılı kararda, yatırımların, gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi teşviki, vergi indirimi ve yatırım yeri tahsisi ile desteklenmesi öngörülmüştür.

İlgili dönemde uygulanan yatırım teşvik tedbirleri genel, bölgesel, büyük yatırım ve Ar-Ge ile Çevresel açıdan ele alınarak sınıflandırıldığında tablo 8’e ulaşılmaktadır. Bu tablo ile hangi teşvik tedbirinin hangi rejimde uygulandığı açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Tablo 8: 2009/15199 Sayılı BKK Gereği Teşvik Tedbirleri ve Rejimlerinin Tasnifi

Teşvik Tedbirleri	Genel	Bölgesel				Büyük Yatırım	Ar-Ge, Çevre
		I	II	III	IV		
Gümrük Muafiyeti	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
KDV İstisnası	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Yatırım Yeri Tahsisi	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Faiz Desteği	-	-	-	Var	Var	-	Var

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

2.3. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Teşvikler

Türkiye’de yatırım ortamının iyileştirilmesi, bölgesel farklılıkların azaltılması ve mevcut teşvik sisteminin aksayan yönlerinin giderilmesi amacıyla yeni bir teşvik sistemi oluşturulmuştur. Yeni teşvik sistemi, 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile 19/06/2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2012/1 numaralı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ” ile kararın uygulamasına ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir. 13/10/2012 tarih ve 2012/3802 ile 15/02/2013 tarih ve 2013/4288 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Kararlar ile 2012/3305 sayılı kararda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Yeni teşvik sisteminin amacı, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma- geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine katkı sağlamaktır.

Teşvik belgeleri kapsamında yapılacak yatırım cinsleri; komple yeni, tevsî, modernizasyon, ürün çeşitlendirme ve entegrasyondan oluşmuş olup Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğin tanımlar başlığı altında bu yatırım cinsleri açıklanmıştır.

Komple yeni yatırım: Mal ve hizmet üretimine yönelik olarak ana makine ve teçhizat ile yardımcı tesisleri içeren, gerektiğinde arazi-arsa ve bina-inşaat harcamalarını da ihtiva eden, yatırımın yapılacağı yerde aynı üretim konusunda mevcut tesisi veya mevcut tesisi ile altyapı bütünlüğü bulunmayan yatırımları,

Tevsî: Mevcut bir yatırıma üretim hattı veya makine ve teçhizat ilavesiyle kapasitenin artırılmasına yönelik olan ve mevcut tesis ile alt yapı müşterekliği oluşturarak bir bütün teşkil eden yatırımları,

Modernizasyon: Mevcut tesislerin üretim hatlarında teknik ve/veya ekonomik ömrünü tamamlamış makine ve teçhizata uygun parçaların eklenmesini veya mevcut makine ve teçhizatın yenileri ile değiştirilmesini, tesiste eksik kalmış bölümlerin tamamlanmasını, nihai ürünün doğrudan kalitesinin yükseltilmesini

veya modelinin değiştirilmesini içeren yatırımları,

Ürün çeşitlendirme: Mevcut tesisler ile altyapı müşterekliği olan, aynı işletmede mevcut makine ve teçhizata yapılacak ilave yatırımla farklı bir nihai ürün elde edilmesine yönelik yatırımları, nihai ürün elde edilmesine yönelik yatırımları,

Entegrasyon: Mal ve hizmet üreten tesislerin mevcut üretim hatlarında elde edilen nihai ürüne bütünlüğü nitelikte ara malı verecek ve/veya üretilmekte olan nihai ürünü ara malı olarak kullanabilecek şekilde, mevcut tesise ileri ve/veya geriye doğru entegre olan, yatırımın konusu ve projenin özelliği dikkate alınarak kaideten aynı il sınırları içinde veya aynı yerde ve aynı tesis bünyesinde olan yatırımları ifade etmektedir.

Ekonomi Bakanlığının resmi web sitesinde yayınlanan verilere göre 2001-2013 yılları arasındaki yatırım cinsleri tablo 9'da gösterildiği şekildedir.

Tablo 9'da 2001-2013 yılları arasında gerçekleşen yatırım teşvik belgelerinin yatırım cinslerine göre çeşitli kriterler dikkate alınarak tasnifine yer verilmiş-

Tablo 9: Teşvik Belgeleri Kapsamında Yatırım Cinslerine Ait İstatistikler (2001-2013)

Yıllar	Komple Yeni			Tevsî			Diğer		
	Belge Adedi	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Toplam Sabit Yatırım (Milyon TL)	İstihdam
2001	1.160	5.243	66.328	527	3.232	29.002	364	3.893	10.401
2002	1.253	6.962	73.307	857	3.365	41.558	585	2.368	24.196
2003	1.492	7.073	67.244	1.124	3.467	46.360	701	2.183	34.250
2004	1.757	7.507	91.201	1.266	7.002	55.967	573	2.273	18.617
2005	2.452	11.184	114.286	1.042	5.205	45.692	430	1.423	12.371
2006	1.846	11.223	73.817	666	2.864	27.552	349	1.253	13.768
2007	1.704	15.243	77.515	775	5.613	32.851	272	1.413	12.585
2008	1.595	20.129	64.250	972	2.841	33.038	391	2.045	13.976
2009	1.276	15.895	52.448	670	6.828	20.610	363	4.530	12.315
2010	2.749	43.266	103.212	926	13.892	28.821	453	5.693	17.182
2011	2.917	37.033	97.236	1.046	12.175	23.218	423	4.517	5.078
2012	2.673	41.478	111.935	1.200	12.213	29.578	438	4.052	5.447
2013	2.956	65.672	145.859	1.509	20.388	36.451	520	7.808	8.075

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

tir. Yatırım cinsleri komple yeni, tevsî ve diğêr olarak sınıflandırılmıştır. Kriter olarak ise; belge adedi, toplam sabit yatırım (milyon TL) ve istihdam dikkate alınmıştır. İlgili yıllar arasında verilen yatırım teşvikleri her yıl olumlu sonuçlar doğurmuştur. Fakat yıllar itibariyle yüzdeler artışı veya azalışlar meydana gelmiştir. Örneğın, komple yeni yatırım cinsinde sunulan yatırım teşvikleri belge adedi olarak 2006 yılına kadar artış eğilimine sahipken, 2006 yılında yaklaşık olarak %25 oranında azalmıştır. Ancak, sonuç itibariyle ilgili kriterler açısından olumlu sonuçların varlığı görülmektedir. Tabloda dikkat çeken diğêr önemli hususlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- * Yatırım cinsi olarak komple yeni yatırımlar teşviklerden en fazla faydalanan yatırım cinsidir.
- * Gerek belge adedi, gerek toplam sabit sermaye ve gerekse de istihdam açısından en olumlu sonuçları komple yeni yatırımlar vermiştir.
- * Özellikle komple yeni ve tevsî yatırım cinslerindeki belge adedi ve istihdama ilişkin 2006 yılındaki düşüş göze çarpmaktadır. Aynı yıl, bu azalışın aksine tevsî yatırımlar haricindeki yatırım cinslerinde toplam sabit sermaye yatırımı tutarındaki artış dikkat edilmesi gereken diğêr bir husustur. Şahin ve Uysal (2011) bu tezatlığın gerekçesi olarak şu iki noktaya vurgu yapmaktadır: İlk olarak, 2006 yılından itibaren toplam yatırım tutarları içerisinde enerji sektörü payını ciddi olarak artırmasına rağmen, sektörün bu teşviklerle yarattığı istihdam miktarı oldukça sınırlı kalması, ikinci olarak ise, 2006 yılından itibaren imalat, madencilik ve tarım sektörlerinin teşvikli yatırımlarla yarattığı istihdam miktarı gerilemeye başlamasıdır.
- * 2008 yılındaki küresel ekonomik krizinin etkileri yatırım teşviklerine de yansımıştır. 2009 yılında belirtilen göstergelerde gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır.

- * 2012 yılında uygulamaya konulan 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile birlikte de göstergelerde olumlu sonuçlar gözlemlenmiştir. Bu durum, ilgili kararın ilk yılında başarıya ulaştığı sunucu göstermektedir.

2.3.1. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Kapsamında Teşvik Uygulamaları

Gerek yerli gerekse yabancı yatırımcıların faydalanabileceği yatırım teşvikleri nihai olarak dört temel rejimi benimsemektedir. Bunlar (Hazine Müsteşarlığı, <http://www.invest.gov.tr>)

1. Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları,
2. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları,
3. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları,
4. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamalarıdır.

Önceki teşvik paketlerinde genel yatırım, bölgesel yatırım ve büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamalarına yer verilirken 1 Ocak 2012 tarihi itibariyle geçerli olan yeni yatırım teşvik sistemine stratejik yatırım teşvik uygulamaları da dahil olmuştur. Bu uygulamalar sırasıyla aşağıdaki gibi özetlenebilir.

2.3.1.1. Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Genel teşvik uygulamalarında bölge ayrımı yapılmaksızın, teşvik edilmeyecek yatırım konuları ile diğêr teşvik uygulamaları kapsamında yer almayan ve belirlenen asgari sabit yatırım tutarı şartını sağlayamayan yatırımlar hariç olmak üzere, bütün yatırımların KDV İstisnası ve Gümrük Muafiyeti destekleri ile desteklenmesine devam edilmektedir (Gökmen, 2012: 138).

28328 sayılı Resmi Gazete ve 2012/3305 sayılı kararla yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararında da tanımına yer verilen genel teşvik uygulamaları, yine aynı kararın 5. maddesinde yer alan sabit yatırım tutarı⁹ ve üzerindeki yatırımları bölge ayrımı yapmaksızın kararda belirtilen destek unsurlarından yararlandırır.

⁹ (1)Yatırımların destek unsurlarından yararlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının; 1 inci ve 2 nci bölgelerde bir milyon Türk Lirası, 3 üncü, 4 üncü, 5 inci ve 6 ncı bölgelerde ise beşyüz bin Türk Lirası (500.000 TL) olması gerekir. Ancak, desteklerden yararlanacak yatırımların varsa 8 inci maddede veya ekli listelerde belirlenen asgari kapasite, sabit yatırım tutarı ve diğêr şartları sağlaması da gerekir.

(2) Finansal kiralama yöntemiyle yapılacak yatırımlarda finansal kiralamaya konu makine ve teçhizata ait toplam tutarın, her bir finansal kiralama şirketi için asgari ikiyüz bin Türk Lirası (200.000 TL) olması gerekir.

(3) Teşvik belgesi kapsamında yatırım harcaması olarak kabul edilen maddi olmayan duran varlıkların (marka, lisans, know-how vb.) oranı, teşvik belgesinde kayıtlı toplam sabit yatırım tutarının yüzde ellisini aşamaz.

Birinci ve ikinci bölge de asgari sabit yatırım tutarı bir milyon TL (1.000.000 TL) iken, bu tutar diğêr bölgelerde (3,4,5,6) beşyüzbin TL (500.000 TL)'dir.

2.3.1.2. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Her bölgede desteklenecek sektörler, bölgenin potansiyeli ve yerel ekonomik ölçek büyüklükleri doğrultusunda belirlenirken, sağlanacak desteklerin yoğunluğu bölgelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Asgari sabit yatırım tutarı her sektör ve bölge için ayrı ayrı belirlenmektedir .

Bölgesel teşvik uygulamasında ülke, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre 6 bölgeye ayrılmıştır. Her ne kadar bölge olarak adlandırılmış olsa da, bunun coğrafi bölge olarak anlaşılması gerekir (Gümüş, 2013: 97). Bunun sebebi ise, aynı coğrafi bölgede olmakla birlikte farklı bölgelerde yer alan illerin bulunmasıdır.

28328 sayılı Resmi Gazete ve 2012/3305 sayılı kararla yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararında teşvik uygulanacak olan bölgeler 6 kısma ayrılmıştır. İlgili bölgelerin yararlanacakları teşvik unsurları tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Bölgesel Yatırımlarda Teşvik Unsurları

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi		YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi				1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

2.3.1.3. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları

1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla geçerli olan yeni teşvik paketi ile aşağıda belirtilen 12 yatırım konusu büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamaları çerçevesinde desteklenmektedir.

Tablo 11: Büyük Ölçekli Yatırım Konuları ve Asgari Sabit Yatırım Tutarları

Sıra No	Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
2	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
3	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları	
	a) Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları	200
	b) Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	
9	İlaç Üretimi Yatırımları	
10	Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	
11	Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dâhil) İmalatı Yatırımları	
12	Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: [Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dâhil)]	

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

Büyük ölçekli yatırımlar için sağlanan destek unsurları tablo 12'deki gibidir;

Tablo 12: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Büyük Ölçekli Yatırımlarda Teşvik Unsurları

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	25	30	35	40	50	60
		OSB İçi	30	35	40	50	60	65
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr, (10.04.2014).

2.3.1.4. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

Aşağıdaki kriterlere uyan yatırımlar Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları kapsamında desteklenmektedir:

- İthalat bağımlılığı yüksek olan ara malı veya ürünlerin üretimine yönelik,
- Asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL olan,
- Asgari % 40 katma değer yaratan (rafineri ve petrokimya yatırımlarında bu şart aranmamaktadır),
- Üretilen ürünle ilgili toplam ithalat değeri son 1 yıl itibarıyla en az 50 milyon dolar olan (yurt içi üretimi olmayan mallarda bu şart aranmamaktadır).

Bu teşvik uygulamasının temel amaçları,

- Girdi Tedarik Stratejisi (GİTES) ve İthalat Haritası çerçevesinde, cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek ara malları ve ürünlerin üretimine yönelik, GİTES ve İthalat Haritası çerçevesinde, cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek ara malları ve ürünlerin üretimine yönelik,
- Uluslararası rekabet gücünü artırma potansiyeline sahip, yüksek teknolojlü ve yüksek katma değerli yatırımları teşvik etmektir.

Bu tür yatırımlar ile Türkiye'nin ithalata bağımlılığı azaltılarak gerek dış ticaret açığı gerekse cari açık azaltılmaya çalışılacaktır.

Stratejik yatırımlar için sağlanan destek unsurları tablo 13'deki gibidir;

Tablo 13: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Stratejik Yatırımlarda Teşvik Unsurları

Destek Unsurları		1, 2, 3, 4 ve 5. Bölgelerde (OSB Dahil)	6. Bölgede
KDV İstisnası		VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR
Vergi İndirimi	Vergi İndirim Oranı	%90	%90
	Uygulanacak Vergi Oranı	%2	%2
	Yatırıma Katkı Oranı	%50	%50
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Uygulama Süresi	7 yıl	10 yıl
	Destek Tutarının Azami Miktarı (Destek Tutarının Sabit Yatırım Tutarına Oranı)	%15	Limitsiz
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi	5 Puan	5 Puan
	Döviz / Döviz Endeksli Kredi	2 Puan	2 Puan
	Azami Destek Tutarı (Bin TL)	50.000	50.000
Sigorta Primi Desteği (İşçi Hissesi)		YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği		YOK	10 yıl
500 milyon TL ve üzeri Yatırımların Bina-İnşaat Harcamaları için KDV İadesi		VAR	VAR

Kaynak: Gökmen ve Kartaloğlu, 2012: 27.

2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda yer alan teşvik rejimlerini kısaca özetlemek gerekirse;

Genel teşvik uygulaması; bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar ile kesinlikle teşvik edilmeyecek ve teşviki belirlenen şartlara uymadığı için teşvik edilmeyecek yatırımlar hariç olmak üzere, asgari yatırım tutarı üzerindeki tüm yatırımları kapsar. 2012/3305 Sayılı karar Ek-4' te teşvik edilmeyecek yatırım konuları; tarım ve tarımsal sanayi, imalat, enerji ve madencilik yatırımları ve hizmetler sektörü; teşviki belirli şartlara bağlı yatırım konuları ise tarım ve tarımsal sanayi, imalat sanayi ve hizmetler sektörü olarak belirlenmiştir. Genel teşvik uygulamasında, konu ve bölge ayrımı yapılmamıştır.

Bölgesel teşvik uygulaması kapsamında her ilin yararlanacağı yatırım konusu ve asgari yatırım tutarları belirlenmiştir. Dolayısıyla yeni teşvik sistemi, il bazında bir teşvik uygulamasını hayata geçirmiştir.

Bu teşvik sisteminde, imalat sanayiinin teknolojik düzeyini artırmaya yönelik önlemler alınmıştır (Eşiyok, 2012: 55). Bu amaçla, **büyük ölçekli** yatırım uygulaması kapsamında, 2012/3305 Sayılı karar Ek-3' te, konuları ve asgari sabit yatırım tutarları belirlenmiş olan sektörler yer almıştır. Tablo 11, büyük ölçekli yatırımların konu ve asgari sabit yatırım tutarları hakkında bilgi vermektedir. Tabloda, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatının asgari sabit yatırım tutarının 1.000 milyon TL; kimyasal madde imalatı, liman ve liman hizmetleri yatırımları ile motorlu kara taşıtları ana sanayi yatırımlarının 200 milyon TL; diğer sektörlerin ise 50 milyon TL ile olarak belirlendiği görülmektedir.

Stratejik yatırım uygulaması, yeni teşvik sistemiyle hayata geçen yeni bir teşvik uygulamasıdır ve kararın 8. maddesinde düzenlenmiştir. Kararda, ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar stratejik yatırım olarak değerlendirilmiş ve aşağıda belirtilen kriterlerin tamamının sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

a) Asgari sabit yatırım tutarının 50 milyon TL' nin üzerinde olması,

b) Yatırım konusu ürünle ilgili yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması,

c) Ekonomi Bakanlığınca belirlenecek esaslar çerçevesinde belge konusu yatırımla sağlanacak katma değerinin asgari % 40 olması (Rafineri ve petrokimya yatırımları hariç),

d) Yatırım konusu ürünle ilgili olarak son bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam ithalat tutarının 50 milyon doların üzerinde olması (Yurtiçinde üretimi olmayan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar hariç).

2.3.2. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da Teşvik Araçları

2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda; gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası ve iadesi, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi desteği, sigorta primi desteği, gelir vergisi stopajı desteği, vergi indirimi ve yatırım yeri tahsisi olmak üzere sekiz teşvik unsuru öngörülmüştür. Bunlardan, gelir vergisi stopajı ve sigorta primi işçi payı desteği ile KDV iadesi teşviki yeni teşvik unsurlarıdır

Yatırımların destek unsurlarından yararlanabilmesi için, asgari sabit yatırım tutarının 1. ve 2. bölgeler için 1.000.000 TL, 3., 4., 5., ve 6. bölgelerde ise 500.000 TL olması gerekir. Finansal kiralama yöntemiyle yapılacak yatırımlarda finansal kiralama konu makine ve teçhizata ait toplam tutarın her bir finansal kiralama şirketi için asgari sabit yatırım tutarı 200.000 TL'dir. Teşvik belgesi kapsamında yatırım harcaması olarak kabul edilen maddi olmayan duran varlıkların (marka, lisans, know-how vb.) oranı, teşvik belgesinde kayıtlı toplam sabit yatırım tutarının % 50'sini aşamaz.

Yatırım uygulamalarının türüne göre uygulanacak teşvik araçları tablo 14'deki gibidir.

Tablo 14: 2012/3305 Sayılı Karara Göre Teşvik Araçları ve Uygulanacağı Yatırımlar

Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımlar	Stratejik Yatırımlar
KDV istisnası	KDV istisnası	KDV istisnası	KDV istisnası
Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti	Gümrük vergisi muafiyeti
Sigorta primi işveren hissesi desteği	Vergi indirimi	Vergi indirimi	Vergi indirimi
Gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge)	Sigorta primi işveren hissesi desteği	Sigorta primi işveren hissesi desteği	Sigorta primi işveren hissesi desteği
	Yatırım yeri tahsisi	Yatırım yeri tahsisi	Yatırım yeri tahsisi
	Faiz desteği (3. 4. 5. ve 6. bölgeler)	Gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge)	Faiz desteği
	Gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge)	Sigorta primi desteği (6. bölge)	KDV iadesi
	Sigorta primi des-teği (6. bölge)		Gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge)
			Sigorta primi desteği (6. bölge)

Kaynak: Gümüş, 2013: 95- 96.

2.3.4. Yatırım Teşvik Belgelerine Ait İstatistik Veriler ve Değerlendirilmesi

Türkiye’de 2004 yılından günümüze kadar üç yatırım teşvik sistemi uygulamaya konulmuştur. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, 01/01/2004 ve 31/12/2013 tarihleri arasında 2.508’i yabancı sermaye ve 41.764’ü yerli sermaye olmak üzere toplam 44.272 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir. Düzenlenen belgeler kapsamında 430.443 milyon TL sabit yatırım ve 2.029.369 adet istihdam gerçekleştiği görülmüştür.

Tablo 15, 01/01/2004 ile 31/12/2013 tarihleri arasında yerli ve yabancı sermaye kapsamında düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin sayısı, öngörülen yatırım tutarı ve istihdam hakkında bilgi vermektedir. Tablo incelendiğinde; yerli sermayenin yabancı sermayeye göre yatırım teşvik belgesinden daha fazla yararlandığı, ancak, yabancı sermayenin daha fazla yatırım ve istihdam gerçekleştireceği öngörülmüştür. Yıllar itibarıyla yerli sermaye bazında en az teşvik belgesinin düzenlendiği yıl, ekonomik krizin yaşandığı 2009 yılıdır. Bu tarihte uygulaması başlatılan yatırım teşvik kararı ile izleyen yıllarda düzenlenen belge sayısında artışlar yaşanmıştır.

Tablo 15: 01/01/2004-31/12/2013 Tarihleri Arasında Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinin Sayısı, Öngörülen Yatırım Tutarı ve İstihdam Sayısı

Yıllar	Yabancı Sermaye			Yerli Sermaye		
	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
2004	207	4.673	34.567	3.404	12.236	132.236
2005	188	3.840	29.005	3.871	14.917	149.755
2006	135	1.619	17.829	2.765	14.771	100.714
2007	172	4.169	23.006	2.641	17.788	105.175
2008	185	6.253	21.423	2.851	20.721	95.453
2009	164	12.092	16.795	2.202	18.710	69.292
2010	214	7.995	17.043	4.090	56.677	138.061
2011	221	9.535	9.847	4.263	46.578	118.181
2012	236	6.793	15.533	4.119	50.631	133.651
2013	240	13.183	16.547	4.745	80.685	173.838
Toplam	2.508	75.087	251.772	41.764	355.356	1.777.597

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri verilerinden derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur. (ekonomi.gov.tr), (10.04.2014).

Yatırım teşvik belgelerinin sektörler itibarıyla dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablo 16'da görüldüğü üzere, 01/01/2004 ile 31/12/2013 tarihleri arasında en fazla teşvik belgesi düzenlenen, en çok yatırım ve istihdam yaratması öngörülen sektör, imalat sektörüdür. İmalat sektöründe yabancı sermaye için 1.828 adet teşvik belgesi düzenlenmiş; 36.352 milyon TL yatırım ve 191.043 kişilik istihdam yaratması öngörülmüştür. Yerli sermaye için ise 23.978 adet teşvik belgesi düzenlenmiştir. Yerli sermayenin aldığı yatırım teşvik belgelerine karşılık öngörülen yatırım tutarı 141.824 milyon TL ve öngörülen istihdam artışı ise 794.675'dir. İmalat sektörünü, hizmetler sektörü izlemiştir. En az teşvik belgesi düzenlenen sektör yabancı sermayede tarım; yerli sermayede ise enerji sektörü olmuştur.

Tarım sektörü, sektörler arasında en az yatırım yapılması öngörülen sektördür.

Sektörel bazda gerçekleşen teşvik belgelerinin dağılımı önemli bir noktaya daha vurgu yapmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilen faktörlerden sanayileşme ve toplam üretimin sektörel dağılımı (Altıparmak, 2000: 57), verilen teşviklerin incelenmesiyle ülkemiz açısından da yol gösterici birer faktör olacaktır. İmalat (sanayi) sektörünün payının diğer sektörlerle nispeten daha yüksek oluşu Türkiye'nin gelişmiş ülke veya gelişmekte olan ülkeler arasında yer aldığını göstermektedir. Aksine tarım sektörünün payının düşüklüğü ise geri kalmış ülkeler sınıfından uzaklaştığına işaret eder.

Tablo 16: Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı (01/01/2004-31/12/2013)

Sektör	Yabancı Sermaye			Yerli Sermaye		
	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
Enerji	102	17.486	3.293	1.286	81.109	30.278
Hizmetler	439	20.153	51.380	12.952	108.504	575.583
İmalat	1.828	36.352	191.043	23.978	141.824	794.675
Madencilik	82	875	3.302	2.046	16.576	77.601
Tarım	57	221	2.754	1.502	7.344	50.981
Toplam	2.508	75.087	251.772	41.764	355.356	1.777.597

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri verilerinden derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur. (www.ekonomi.gov.tr), (10.04.2014).

Yatırım teşvik belgelerinin bölgeler itibariyle dağılımı ise tablo 17'de gösterilmiştir. Tabloda, düzenlenen belge sayısı, öngörülen yatırım ve istihdam açısından 1. bölgenin açık ara önde olduğu görülmektedir. 1. bölgede yabancı sermayeye düzenlenen 1.459 adet teşvik belgesi karşılığında yabancı sermayenin, 34.232 milyon TL yatırım ve 147.573 kişi istihdam gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Yerli sermayeye 16.738 teşvik belgesine karşılık öngörülen yatırım 137.723 milyon TL ve öngörülen istihdam ise 653.967 kişidir. 1. bölgeden 6. bölgeye doğru verilerin azaldığı ve 6. bölgenin en az tercih edilen bölge olduğu ortaya çıkmaktadır. 6. bölge incelendiğinde; bölgede yabancı sermayeye 36, yerli sermayeye 3.036 adet teşvik belgesi düzenlendiği; düzenlene teşvik belgeleri karşılığında yabancı sermayenin 1.618 milyon TL yatırım, 4.990 kişi istihdam; yerli sermayenin ise 19.469 milyon TL yatırım, 104.436 kişi istihdam artışı öngörüldüğü görülmektedir.

Yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dağılımı ele alan tablo 17'de ise önemli bir sonuç ortaya çıkmıştır. 2004-2013 yılları arasındaki verileri kapsayan tabloya göre bölgesel farklılıkların giderilemediği ve yatırımcıların ciddi avantajları barındıran beşinci ve altıncı bölgeleri tercih etmeyerek daha az teşvik barındıran birinci ve ikinci bölgeleri tercih ettiği görülmüştür. Bu durum ise ilgili bölgelerdeki istihdam ve yatırım tutarlarını doğrudan etkileyen bir faktör olmuştur. Yani yatırım teşvikleri bölgelerarası dengesizlikleri gidermede başarılı bir araç olmamıştır.

Bu azalışta 6. bölgede yer alan illere ait sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği, ulaşım maliyetlerinin yüksekliği ve terör olayları gibi faktörler önemli bir yere sahiptir. Özellikle üretilen mal ve hizmetlerin batıda yer alan illerden yurtdışına ihraç edilmesi yada batıda yer alan illere ihracı 6. bölgedeki yatırım teşviklerini cazip kılmamaktadır. Yine önemli bir faktör olan terör sorunu da yatırımcılar açısından bu bölgedeki illerin cazibesini yitirmesine sebep olmaktadır.

Tablo 17: Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgesel Dağılımı(01/01/2004-31/12/2013)

Bölgeler	Yabancı Sermaye			Yerli Sermaye		
	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Belge (Adet)	Yatırım (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
1. Bölge	1.459	34.232	147.573	16.738	137.723	653.967
2. Bölge	433	11.730	53.342	7.625	73.200	283.304
3. Bölge	326	9.876	22.313	6.077	43.844	193.676
4. Bölge	164	6.535	12.315	4.534	33.562	146.016
5. Bölge	66	4.054	8.417	3.501	25.965	120.783
6. Bölge	36	1.618	4.990	3.036	19.469	104.436
Diğer	24	7.042	2.822	253	21.594	23.643
Toplam	2.508	75.087	251.772	41.764	355.356	1.777.597

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri verilerinden derlenerek tarafımızdan oluşturulmuştur. (www.ekonomi.gov.tr), (10.04.2014).

Tablo 18’de, yatırım teşviklerinin destek sınıflarına göre tasnifine yer verilmiştir. Bu tasnif yapılırken 2003-2013 yılları verileri dikkate alınmıştır. Destek sınıfları ise; bölgesel, büyük ölçekli, genel ve stratejik destekler olarak sıralanmıştır. İlgili yıllar dikkate alındığında, özellikle genel yatırım teşviklerinden faydalandığı görülmektedir. 2009 yılına kadar genel yatırım teşvikleri haricinde diğer destek unsurlarından faydalanılmamıştır. 2009 yılında ise büyük ölçekli ve bölgesel teşvik uygulamalarından da faydalandığı görülmektedir. 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile stratejik yatırım teşvik uygulamalarına da yer verilmiş olup 2012 ve 2013 yıllarında da bu teşvik uygulamasından faydalanılmıştır. Tabloda dikkat çeken bir diğer önemli husus ise 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik krizin takip eden yılda yatırım teşvik uygulamalarını da olumsuz yönde etkilediğidir.

Tablo 18: Yatırım Teşvik Uygulamalarında Destek Sınıflarına Ait İstatistik Veriler (2003-2013)

Destek Sınıfı		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
BÖLGESEL	Belge Adedi	0	0	0	0	0	0	477	1.902	1.523	2.084	2.937
	Toplam Sabit Yatırım*	0	0	0	0	0	0	5.461	23.244	13.670	25.136	36.452
	İstihdam	0	0	0	0	0	0	32.316	89.737	61.249	98.103	134.088
BÜYÜK ÖLÇEKLİ	Belge Adedi	0	0	0	0	0	0	16	21	7	15	16
	Toplam Sabit Yatırım*	0	0	0	0	0	0	4.815	20.924	5.564	2.545	14.428
	İstihdam	0	0	0	0	0	0	4.554	6.683	2.097	3.839	4.036
GENEL	Belge Adedi	3.317	3.596	3.924	2.861	2.751	2.958	1.816	2.205	2.856	2.210	2.022
	Toplam Sabit Yatırım*	12.723	16.782	17.812	15.339	22.268	25.016	16.977	18.683	34.490	23.380	36.839
	İstihdam	147.854	165.785	172.349	115.137	122.951	111.264	48.503	52.795	62.186	44.022	50.418
STRATEJİK	Belge Adedi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	10
	Toplam Sabit Yatırım*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6.681	6.149
	İstihdam	0	0	0	0	0	0	0	0	0	996	1.843

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik İstatistikleri, <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE7EE7B1-D8D3-8566-45201CE77E5F0FDD>, (10.04.2014).

* Milyon TL

SONUÇ

Türkiye’de 1860’lı yıllara dayanan yatırım teşvik düzenlemeleri günümüze değin gelişerek uygulama alanı bulmayı başarmıştır. Bu gelişimin temel gerekçesi olarak serbest piyasa ekonomisi gösterilirken, uluslararası rekabet edebilirlik de bu değişim ve gelişimde önemli bir pay sahibi olmuştur. Çeşitli ülkelerin de kanunilik ilkesi çerçevesinde yer verdikleri yatırım teşvikleri mevzuatı, uluslararası platformda yatırım teşviklerinin önemini her geçen gün artarak daha da ön plana çıkarmaktadır.

Hem ülkemizde hem de çeşitli ülkelerde sık uygulama alanı bulan yatırım teşvik düzenlemeleri ülke ekonomileri adına mikro ve makro açıdan etkilere sahip olmaktadır. Dış ticareti geliştirme, istihdam olanaklarının artırma, iktisadi büyüme ve kalkınmayı sağlama, bölgelerarası dengesizlikleri giderme ve bireysel refah düzeyini artırma gibi birçok pozitif dışsallığa sahip olan yatırım teşviklerinin ülkelerde uygulanabilirliği giderek artmaktadır.

Türkiye’de de planlı ekonomiye geçiş yıllarına kadar ciddi bir gelişim sağlayamayan yatırım teşvikleri, 1960’lı yıllarda planlı ekonomiye geçişle birlikte bir canlanma yaşamış, fakat özellikle 2000’li yıllarda gözle görülür bir politika aracı haline gelmiştir. Son on yılda yatırım teşviklerine ilişkin gerçekleşen mevzuat değişiklikleri de bu durumun önemli bir kanıtıdır. Bir çok sektörde uygulama alanı bulan yatırım teşvikleri ülke içerisinde normal karşılanabilecek bir şekilde kendisine yer edinmiştir. Bu durum sadece Türkiye için geçerli olmamakta birlikte diğer dünya ülkelerinde de aynı yapıya bürünmüştür. Hatta, dünya ülkeleri yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek adına teşvikler konusunda yarışır hale gelmiştir.

Osmanlı döneminden itibaren uygulama alanı bulmaya başlayan yatırım teşvik politikaları planlı

ekonomi ile birlikte ciddi bir gelişim göstermektedir. Özellikle 1963 ile serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi amaçlanmış ve yatırım teşvikleri bir adım daha ön plana çıkmıştır. 24 Ocak 1980 kararları ile ithal ikameci politikardan vazgeçilerek ihracata dayalı politikaların ön plana çıkarılması ise diğer ciddi bir gelişme olmuştur. Bu durum ise, kalkınma planlarının da şekillenmesine ve ihracatı teşvik eden, emek yoğun yatırım projelerinin teşvik edilmesi ile istihdam probleminin çözülmesine yardımcı kalkınma planlarının hazırlanmasına sebebiyet vermiştir. Yani, yatırım teşvik politikaları yatırımları ülkeye çekme amacının yanında makro-ekonomik değişkenlere de pozitif dışsallık sağlamayı amaçlar bir hale dönüşmeye başlamıştır. 1980 yılından itibaren gerek *sektörel seçicilik* gerekse *bölgesel gelişmişlik* kriterlerini de dikkate alarak yatırım teşviklerine yer verilmiştir. Bu bağlamda 13 Ocak 1995 tarihi bir ayırım noktası olmuştur. 13 Ocak 1995 tarihine kadar *sektörel seçiciliğin*, sonrasında ise *bölgesel gelişmişliğin* ön planda tutulduğu yatırım teşvik politikaları etkili olmuştur. Günümüz itibariyle ise her iki kriter dikkat edildiği söylene bile sektörel seçicilik bir adım daha öndedir. Çünkü, sektörel seçiciliğin bölgelerin gelişmişlik seviyelerini ve büyük proje yatırımlarını ele alan çift yönlülüğü ile bölgesel farkların azaltılmasını amaçlayan bölgesel gelişmişliği de kapsadığını söylemek çok da yanlış bir ifade olmayacaktır.

Kaynakça

- Akdeve, Erdal ve Karagöl, Erdal Tanas (2013), Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları, “Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi”, Sayı: 37, 329-350.
- Ataç, Beyhan (2012), Maliye Politikası, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Altıparmak, Aytekin (2000), Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin Ekonomik Gelişmişlik Düzeyinin Belirlenmesi ve Analizi, “Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi”, Sayı : 9, 57-81.

- Boratov, Korkut (2012), *Türkiye İktisat Tarihi 1908 – 2009*, 17. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara
- Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (2012), www.invest.gov.tr/tr-TR/, (15.02.2014).
- DPT (1966), “Kalkınma Planı”, 1963-1967 Birinci Beş Yıl, 1966 Yılı Programı, Ankara.
- DPT (1967), “Kalkınma Planı”, İkinci Beş Yıl 1968-1972, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara.
- DPT (1971), “1971 Yılı Programı”, İkinci Beş Yıl 1968-1972, Yayın No: 1004 Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- DPT (1972), “Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Ankara.
- DPT (1975), “1975 Yılı Programı”, Üçüncü Beş Yıl 1973-1977, Yayın No: 1397, Ankara.
- DPT (1979), “Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983”, Ankara.
- DPT (1982), “Yatırımların ve İhracat Teşviki”, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DPT (1985), “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989”, Yayın No: 1974, Ankara.
- Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr/, (15.04.2014).
- Engin, Cem ve Polat, Efdal (2010), *Türk Otomotiv Sektörü ve Küresel Finansal Krizin Sektöre Etkileri (1996-2009)*, “Ekonomi Bilimleri Dergisi”, Cilt:2, Sayı:1, 35-43.
- Eser, Emre (2011), *Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler*, (Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Eşiyok, B. Ali (2012), *Teşvikler, Kamu Sabit Yatırımları ve Bölgesel Eşitsizliklerin Çözümüne Yönelik Bir Öneri*, “İktisat ve Toplum Dergisi”, Sayı: 26, 49-60.
- Gökmen, Selahattin (2012), *Yeni Teşvik Sisteminin Sağlayacağı Destek Unsurları*, “Vergi Sorunları Dergisi”, Sayı: 284, 135-144.
- Gökmen, Selahattin ve Kartaloğlu, Emre (2012), *Yeni Teşvik Sistemi*, İSMMM Yayınları No:151, İstanbul.
- Gülmez, Mustafa ve Noyan Yalman, İlkay (2010), *Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği*, “Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi”, Cilt: 24, Sayı: 2, 235-257.
- Gümüş, Erhan (2013), *Son Değişiklikler Çerçevesinde Yeni Teşvik Sistemi*, “Mali Çözüm Dergisi”, Sayı: 115, 94-95.
- Hazine Müsteşarlığı (2013), <http://www.invest.gov.tr/>, (15.03.2014).
- Kasalak, Kadir (2012), *Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri*, “Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi”, Sayı: 27, 65-79.
- Kıldış, Yusuf (1998), *İktisadi Kalkınma Açısından Teşvik Edici Vergi Politikasının Önemi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Mat, Hidayet (2007), *Yatırım ve İstihdamı Artırmak Amacıyla Devletin Arsa, Arazi ve Diğer Teşvik Uygulamaları, Yaklaşım Yayınları*, Ankara.
- Ökçün, A. Gündüz (1972), *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İmalat Sanayi Alanında Verilen Ruhsat ve İmtiyazların Ana Çizgileri*, “SBFD”, Cilt: 27, No:1, 157-167.
- Özçelik, Özer ve Tuncer, Güner (2007), *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları*, “Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi”, Cilt IX, Sayı 1, 253-266.
- Özdaş, Yasemin (2009), *Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Pehlivan, Osman ve Öz, Ersan (2011). *Uluslararası Vergilendirme, Celepler Matbaacılık*, Trabzon.
- Sanalan, Timuçin vd. (1973), *Kalkınmada Öncelikli Yörelere Tesbiti ve Bu Yörelere Teşvik Tedbirleri*, Yayın No: DPT-1304, KÖYD-4.
- Sarıöz, Yeliz (2006), *Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Selen, Ufuk (2011), *Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Uygulamaları*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Seyidoğlu, Halil (2003), *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*, Geliştirilmiş 15. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Mehmet ve Uysal, Özge (2011), *Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Yatırım Teşviklerinin Shift-Share Analizi*, “Maliye Dergisi”, Sayı: 160, 111-138.
- Şener, Sefer (2007), *Osmanlı Sanayileşme Süreci ve Bu Süreçte Özel Girişimin Rolü*, “Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi”, Cilt 9, Sayı: 3, 56-90.
- T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2012). *Otomotiv Sektörü Raporu (2012/2)*, Sanayi Genel Müdürlüğü, Sektörel Raporlar ve Analiz Serisi.
- Ulusoy, Ahmet (2003), *Maliye Politikası*, 2. Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Varlık, Bülent (1976), *Türkiye’de Sermayenin Teşviki, 1866-1976*, ODTÜ- İFÖD Yayınları, No: 2, Ankara.
- Yıldırım, Kemal vd. (2006), *Makroekonomi, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 5. Baskı*, Seçkin Yayıncılık A.Ş., Ankara.